

DİYANET

İlmi Dergi

Cilt: 37 • Sayı:1 • Ocak-Şubat-Mart 2001

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

*

Üç Ayda Bir Yayınlanır

ISSN 1300-8498 Diyanet İlmi Dergi, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı 1971-

HZ. PEYGAMBER'İN TEBLİĞDE KARŞILAŞTIĞI PROBLEMLERE ANALİTİK BİR YAKLAŞIM*

Yrd. Doç. Dr. Kemal SÖZEN**

GİRİŞ

Hz. Muhammed 20 Nisan 570 tarihinde, Pazartesi günü sabaha karşı Mekke'de dünyaya gelmiştir.¹ Onun hayatı peygamberliğinden önceki dönem (570-610) ve Peygamberlik devri (610-632) olmak üzere başlıca iki safhaya ayrılır.

Birinci dönemi; çocukluk devresi (8 yaşına kadar), gençlik devresi (8-25 yaş arası) ve evlilik safhası (25-40 yaş arası) olmak üzere üç devreye ayırabiliriz. İkinci dönemi ise; Mekke (610-622) ve Medine devri (622-632) olmak üzere iki döneme ayırmak mümkündür.²

Biz, burada kategorik olarak ifade ettiğimiz bu safhalardan özellikle Peygamberlik dönemi üzerinde duracağız. Zira âlemlere rahmet olarak gönderilen bir şahsiyetin³ hayatını kısa bir zaman dilimi içinde tahlil etmenin zorluğunu da gözden uzak tutmamak kaydıyla, özellikle O'nun tevhid mücadelesinde karşılaştığı problemleri, bu alanlardaki tebliğ metodunu ve uslûbunu ortaya koymak suretiyle, çağımız insanına İslâmî hakikatleri sunmada Resûlullah'ın modelini örnek alma açısından bir ışık tutmanın mümkün olacağı kanaatindeyiz.

Hz. Peygamber'in hayatının 610-632 yılları arasındaki safhası, özellikle bir

* Bu tebliğ Kutlu Doğum Haftası münasebetiyle 20 Nisan 1998 tarihinde Isparta'da; 21 Nisan 1998 tarihinde de Burdur'da sunulmuştur.

** Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Ahmed Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, cüz' I-II, Hilal Matbaası, Dersaadet 1339, s. 56; Heykel, Muhammed, *Hazreti Muhammed Mustafa*, (çev: Ö. Rıza Doğrul), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1972, s. 105.

2 Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 22.

3 "Seni de (ey Resulüm), ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Kur'an-ı Kerim, Enbiya, 107).

mücadele dönemidir. Bu mücadele, batıla karşı Hak adına verilen zorlu bir uğraş karakteristiğini taşımaktadır. Bu bağlamda mücadele, adeta bütün peygamberlerin ortak özelliğidir. Zira, vahiy kültürünün tebliğinde bütün peygamberlerin tevhid adına mücadele vermiş oldukları gözlenmektedir.⁴ Bilindiği gibi bu keyfiyet, Kur'an-ı Kerim'de geniş ölçüde yer almaktadır. Örneğin; Hz. Nuh'un kendi toplumuyla⁵, Hz. Hud'un Ad kavmiyle⁶, Hz. İbrahim'in Babil hükümdarı Nemrud'la⁷, Hz. Musa'nın Firavun'la olan mücadelesi⁸, peygamberlerin görevlerinin zorluğunu açık bir şekilde sergilemektedir.

Ancak Hz. Peygamber'in tevhid mücadelesi, diğer peygamberlerle kıyaslandığında, saha ve sınırları itibariyle hiç kuşkusuz en zor mücadele olma özelliğini taşımaktadır. Zira, diğer peygamberlerin tebliğ görevi sadece lokal bir özellik taşıırken, O'nun, bütün insanlığa yönelik hakikat ve hidayete davet görevini kapsayan bir çağrısı,⁹ biraz önce de ifade ettiğimiz gibi, üniversal bir özellik taşımaktadır.¹⁰ Çünkü O, son peygamberdir, muhatabı ise bütün insanlıktır.¹¹

Hz. Peygamber'in insanlık tarihinde yaptığı değişimi kavrayabilmek için, O'nun, içinde yaşadığı toplumun siyasal, sosyal ve kültürel yapısını sergilemek suretiyle bir karşılaştırma yapmanın bile yeterli olacağı düşüncesindeyiz. Zira, İslâmın zuhurundan önce, Kur'an-ı Kerim'de de ifade edildiği gibi;¹² bütün alanlarda düzen bozulmuş ve bu dönemin "*Cahiliyyet Devri*" olarak adlandırılması adeta bir zorunluluk halini almıştır. Şimdi bu devrenin genel karakteristiğini ana hatlarıyla sergileyelim.

I- Arapların Durumu

İslâmiyetten önce Arap toplumu henüz bir millet haline gelemedikleri için kabileler halinde yaşantılarını sürdürmüşlerdir. Her kabile ayrı bir devlet olmakla beraber, Hicaz ve Yemen bölgelerinde bazı şehirler kurulmuşsa da, halk genelde çadır ve göçebe hayatı yaşamaktaydı. O dönemde kabileler arasında haram aylar (Muharrem, Receb, Zilkade, Zilhicce)'in dışında genelde kan davası ve sınır anlaşmazlıkları gibi sebepler yüzünden savaşın eksik olmadığı gö-

4 Solmaz, N. Mehmed-Çakan, İ. Lütüfî, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, C. II, Ensar Neşriyat, İstanbul 1983, s. 98.

5 Mesela bkz. Nuh, 1-28; Hud, 25-34, 36-49; Şuara, 105-122.

6 bkz. A'raf, 65-72; Hud, 50-60; Şuara, 123-140.

7 bkz. En'am, 74-89; Saffat, 85-98.

8 A'raf, 103-137; Yunus, 76-92.

9 Şibli, Mevlana, (*İslam Tarihi*) *Asr-ı Saadet*, C. I (müt. Ö. Rıza Doğrul; sad. O. Zeki Mollamehmedoğlu), Tokar Matbaası, İstanbul 1974, s. 153.

10 bkz. 2 no'lu dipnot.

11 Solmaz, N. Mehmed-Çakan, İ. Lütüfî, A.g.e., C. II, s. 99.

12 "İnsanların kendi ellerinin (irade ve ihtiyarlarıyla) yaptıkları işler (günahlar) yüzünden, karada ve denizde fesad meydana çıktı..." (Rum, 41)

rılmektedir. Ancak zikredilen aylarda merkezi yerlerde kurulan panayırlar vasıtasıyla sosyal ve kültürel hayatın canlı olduğu görülmektedir.

Dönemin Arap toplumunun sosyal hayatı, bunalım ve çöküşün hakim olduğu bir yaşantı tarzından ibarettir. Soygunculuk, faizcilik, zenginleri üstün, fakirleri ise hor görme, içki ve kumar düşkünlüğü, kan dökme, fuhuş gibi insanlığın mutluluğunu olumsuz yönde tehdit eden ve toplumun yok oluş sürecini hızlandıran bu kötü davranışlar, vahiy kültüründen uzaklaşan insanların ortak paydada buluştukları bir hayat felsefesidir.¹³

Kadına hiçbir değer vermeyen, kız çocuğuna sahip olmayı sanki utanılacak bir olay kabul eden ve hatta ilk doğan çocuğun kız olması durumunda onu diri diri toprağa gömen¹⁴ bir toplum anlayışının herhangi bir insani değer hükümüne sahip olmadığı açıkça görülmektedir. Bütün bunlara rağmen, vahiy kısıntılarından haberdar olan insanlar da yok değildi. Ne var ki, Hanif dinini benimseyen bazı insanların tanrı inançları da yanlıştı.¹⁵

Kültürel açıdan dönemin toplum yapısına bakıldığında, Araplar arasında okur-yazar oranının hayli düşük seviyede olduğu görülmektedir.¹⁶ İnanç açısından bakıldığında ise paganizm hakimdir. Zira, her kabilenin ayrı bir putu mevcuttur. Öyle ki, dönemin Mekke'si adeta putperestliğin merkezi haline gelmiştir.

Görüldüğü gibi Arap toplumu bir zulüm, sefalet ve cehalet içindedir. Gerçi Arabistan'ın dışında da o asırlarda bütün dünyada hemen hemen benzer özellikler mevcuttur.¹⁷ Maddi ve manevi sıkıntılar içinde bunalmış olan insanlık, bir mürşide, bir kurtarıcıya endekslenmiştir. Ve nihayet beklenen an gelmiştir. Bu an, olağanüstü olayların cereyan ettiği,¹⁸ Hz. İbrahim'in duasının kabul olunduğu,¹⁹ Hz. İsa'nın müjdesinin gerçekleştiği,²⁰ Hz. Âmine'nin rüyasının ortaya çıktığı bir andır. O dönemde bütün dünyada hüküm süren karanlık Hz. Muhammed'in peygamberliği ile aydınlığa dönüşecek; cehaletin yerini ilim, küfrün yerini inanç, putperestliğin yerini tevhid, zulmün yerini ise adalet alacaktır.

13 Yücel, İrfan, A.g.e, s. 11 vd.

14 Kur'an-ı Kerim bu hususa şöyle işaret etmektedir: "Verilen müjdenin bıraktığı kötü tesirle utanıp kavminden gizleniyor; acaba o çocuğu zillet ve horluğa katlanarak saklayacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak ki hüküm verdikleri şeyler ne kötü..." (Nahl, 59)

15 bkz. Kur'an-ı Kerim, Zümer, 3.

16 Geniş bilgi için bkz. Ansari, Said Saib, (*Büyük İslam Tarihi*), *Asrı Saadet*, (haz. Eşref Edib), Sebilürreşad Neşriyatı, İstanbul 1963, s. 112 vd.

17 Ahmet Cevdet, A.g.e., cüz' I-II, s. 45; Arapların akli, dini ve sosyal yapısı hakkında geniş bilgi için bkz. Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamberimize Neden İnanmadılar?*, Nil Yayınları, İzmir 1990, s. 1-68.

18 Canan, Mehmet Zeki, *İslam Tarihi*, I, Yelken Matbaası, İstanbul 1977, s. 139 vd.

19 bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara, 129.

20 bkz. Kur'an-ı Kerim, Saff, 6.

Şimdi Hz. Muhammed'in bütün bu menfi şartlar içinde nasıl bir tevhid mücadelesi verdiğini görelim.

II- Tevhid Mücadelesi

Hız. Peygamber, çocukluk ve gençlik çağında hiçbir kötülüğe bulaşmamış, ahlaki normlara uymayan davranışlardan daima kaçınmıştır. O, içinde yaşadığı toplumun üzücü hayat tarzına daima reaksiyon göstermiştir. Bunun yanı sıra doğruluğu, dürüstlüğü, güler yüzlülüğü ve hoşgörüsü ile toplum bireylerinin güvenini kazanmıştır.

Hız. Peygamber 35 yaşlarındayken, yalnız kalmayı tercih etmek suretiyle tefekküre dalıyor, evrenin yaratılışının hikmetlerini araştırıyor, Allah'ı zikir ve tefekkürle meşgul oluyordu. Bu bakımdan zaman zaman Mekke yakınlarındaki Nur (Hira) dağında bulunan mağaraya gidiyordu. Nihayet 40 yaşlarında iken Ramazan ayında ilk vahye mazhar olmuştur. İşte bu aşamadan itibaren artık tevhid mücadelesi başlamaktadır.

Hız. Peygamber'in tevhid mücadelesinde takip edeceği metod ana hatlarıyla şudur: Birincisi; öncelikli olarak, açık veya gizli şekilde tehid ilân edilecek, ikincisi ise; zihinler her çeşit putlardan temizlenecektir. Şayet bu metoda karşı bir tepki söz konusu olursa, bir yandan her çeşit delil ortaya konulmak ve diğer yandan da hücum edilmek suretiyle, onların kendilerini bile savunmaktan aciz oldukları, dolayısıyla ilâh olamayacakları fiilen gösterilecektir. Ama bütün bunlar yapılırken sabırla mukabele edilecek ve kesinlikle şiddet gösterilmeyecektir. Sonuçta; mü'minler, inananları bekleyen parlak gelecek gözler önüne serilmek suretiyle müjdelenecek, müşrikler için de inanmayanları bekleyen korkunç akıbet geçmişdeki örnekleriyle dile getirilecektir. İkinci gruba mensup olan insanların hak yola girmeleri için ise tebliğ devam edilecektir. Ne var ki, bütün bunlar imkansızlaşırsa, Hız. Peygamber memleketinden hicret edecek, ama asla bu mücadeleyi terk etmeyecektir. Aksine bu mücadele süreci daha geniş çapta aktif usullerle devlet bazında sürdürülecektir. Kısaca; İslâmın Peygamber'i, insanlığın fikrine ve gönlüne en köklü şekilde tevhidi yerleştirecektir.²¹

Ancak Allah Resulü, davet ettiği insanlara, bu yolun uzun, çetin ve dikenli olduğunu bildirmiş; ahiret kurtuluşundan başka hiçbir şey vadetmemiştir.²² Hız. Peygamber'in, anılan metod çerçevesindeki uygulamalarına müşriklerin tepki gösterdikleri bilinen bir gerçektir. Zira, İslâm'ın doğuşuyla Mekke halkı inanç yönünden, müslüman olanlar ve müslümanlığı kabul etmeyen müşrikler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

21 Solmaz, N. Mehmed-Çakan, İ. Lütfi, A.g.e., C. II, s. 99.

22 Çağrıci, Mustafa, "Nebevi Öğretide İdeal Birey, Toplum ve Devlet", *Hız. Peygamberin Hayatından Davranış Modelleri*, T.D.V. Yayınları, Ankara 1998, s. 69.

İkinci grubun, yani müşriklerin Müslümanlara karşı menfi davranışları belli başlı devrelere ayrılabilir.

a) **Alaycı Tavır Sergileme Dönemi:** Kureyşliler, başlangıçta Hz. Muhammed'in peygamberliğini önemsememiş göründüler. Onlar iman etmemekle birlikte, putlar aleyhine söz söylemediği sürece Hz. Peygamber'in davetine ses çıkarmamışlardır. Ancak Hz. Peygamber'i gördüklerinde "*İşte gökten kendisine haber geldiğini iddia eden*" sözleriyle onunla alay ettiler. Bununla da kalmayıp, bu davranışı bütün Müslümanlara genelleştirdiler; onları alaya alıp küçümse-diler. Müşrikler bu davranışlarıyla mü'minler üzerinde psikolojik bir baskı un-suru oluşturmayı hedeflemişlerdir. İşte Kur'an-ı Kerim, müşriklerin bu alaycı tavırlarını açık bir şekilde sergilemektedir.²³

b) **Hakaret ve İşkence Dönemi:** Müşrikler, putlarla ilgili Enbiya sûresinin 98., 99. ve 100. ayetleri nazil olduğunda son derece hiddetlendiler. Bu durum onların alaycı yaklaşımlarının sınırlarını da zorlayan bir tutum içine girmelerine sebep olmuş ve netice itibariyle tepkilerini yüksek sesle dile getirmelerine yol açmıştır. Bu tepkilerinin sonucu olarak müslümanlara karşı saldırıya başlamış-lardır.²⁴

Eziyet ve işkence görenlerin başında Hz. Peygamber gelmektedir. Bu mana-da yollarına pislikler atılmış, dikenler serilmiş, evi taşlanmıştır. Yine bu bağ-lamda Bilal-i Habeşi, bir müşrik tarafından kızgın kumlara yatırılmış, göğsüne taşlar yığılarak inkârcı olması isteğine karşılık "*Allah birdir*" diye haykırmış-tır. Yasir ailesinin yaşadıkları olaylar da son derece acıklıdır. Çünkü Ammar b. Yasir ve eşi, İslam uğruna işkence görerek ilk şehitler arasına katılmışlardır. Sü-heyb Rûmî, Habbab b. Eret, Ebû Fukeyhe gibi ilk Müslüman olan Ashabın pek çoğu benzer acı kaderi paylaşmışlardır.²⁵

c) **Toplumdan Soyutlama Dönemi:** Müşriklerin İslâm'ı engellemelerinin di-ğer bir şekli de Müslümanlarla ilişkileri kesme girişimleridir. Müslümanları toplumdan soyutlama kararına varan müşrikler, Haşimoğulları ile her çeşit iliş-kiye son vermek bakımından; kız alıp vermeme, ticaret yapmama, görüşüp ko-nuşmama gibi yöntemlere başvurmuşlardır.²⁶ Müslümanlara yönelik ambargo neticesinde gıda ve ilâçsızlık yüzünden büyük ızdıraplar çekmişlerdir. Gün-

23 Kur'an-ı Kerim, Mutaffifin, 29-32.

24 "Haberiniz olsun, siz (Ey Mekke halkı) ve Allah'dan başka tapıklarınız (putlarınız) hep Cehennem odunusunuz. Siz hep beraber Cehenneme gireceksiniz." (98. ayet)

"O tapıklarınız (putlar) eğer ilah olsalardı, Cehenneme girmezlerdi. Halbuki hepsi ebedi olarak orada ka-lacaklardır." (99. ayet)

"Öyle ki, o putlara tapanların, orada iniltileri vardır ve onlar orada hiçbir merhamet sesi duymazlar." (100. ayet)

25 Yücel, İrfan, A.g.e., s. 62.

26 Algül, Hüseyin, "Adım Adım Hicret", *Nesil Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 37-38, İstanbul 1979, s. 11.

müz dünyasında da zaman zaman benzer örneklerini gördüğümüz bu gibi yanlış davranışların ve uygulamaların insanlık ve medeniyet adına tasvip edilmesi asla mümkün değildir.

d) **Hicrete Zorlama Politikası Dönemi:** Müşriklerin işkenceleri dayanılmaz bir noktaya ulaştığında, 615 ve 617 yıllarında olmak üzere Habeşistan'a iki defa hicret gerçekleştirilmiştir. Bu hicretten arzulanan neticenin bütünüyle hasıl olduğunu söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir. Müslümanların huzurlu bir yaşantıya kavuşturulmasını gerçekleştirebilmek için sürekli bir arayış içinde olan Hz. Peygamber'in, 620 yılında Taif'e gittiğini görüyoruz. Burada da benzer işkencelerle karşılaşan Hz. Muhammed'in, hazin bir dua yaptığını ve bu yakarışında çektiği belâ ve sıkıntılara aldırmadığını, önemli olan hususun Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak olduğunu ifade etmesi,²⁷ tebliğ metodunun hangi temellere dayandığını göstermesi bakımından önemli bir ipucudur.

Hz. Peygamber, günden güne ilâhî çağrının tebliği yönünden halkaları genişletmeye devam etmiştir. Bu bağlamda, özellikle hac mevsiminde Mekke dışına çıkarak çevre kabilelerden gelenlerle sohbet etme yoluyla onları İslâma davet etmiştir. Akabe biatlarıyla²⁸ Medine'de alt yapıyı oluşturan Hz. Peygamber, nihayet 622 yılında insanlık tarihinde görülenlerin hepsinden farklı ve tesirleri kıyamete kadar devam edecek bir hicrete karar vermiştir.²⁹

Hicret yolculuğu bile birçok sıkıntı ve problemlerle gerçekleştirilebilmiştir.³⁰ Böylece İslâmiyet ilk defa ciddi manada bir yayılma alanı bulmuş ve Müslümanlar, Mekke dönemine kıyasla rahat bir yaşama ortamına kavuşmuşlardır.³¹ Ancak Medine'de Müslümanların belli bir kuvvete ulaştıktan sonra, tekrar Mekke'yi ele geçireceklerini düşünen müşriklerin silaha sarılmaları neticesinde, savaş izni ile ilgili olan, "*Size savaş açanlarla siz de Allah yolunda çarpışın...*"³² meâlindeki ayetin nâzil olmasıyla, Medine döneminde müşriklerle bazı savaşlar yapılmıştır. Burada dikkate alınması gereken husus şudur ki; saldırgan durumda olanlar müşrikler, savunmaya mecbur kalanlar ise daima Müslümanlar olmuştur.

Bütün bunlar bize göstermektedir ki, tevhid mücadelesi Mekke dönemi ile sınırlı kalmamış, savaşlar bazında Medine döneminde de devam etmiştir. Başta Hz. Peygamber olmak üzere Müslümanları pek çok menfi şartlar zorladığı

27 Aynı eser, s. 79.

28 Akabe biatlarının hicret için önemi hakkında bkz. Özeydin, Abdülkerim; "Hicret'e Doğru", *Nesil Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 37-38, İstanbul 1979, s. 9.

29 Hicretin sebepleri hakkında bkz. Özeydin, Abdülkerim, A.g.m., s. 8 vd.

30 Algül, Hüseyin, A.g.m., s. 11 vd.

31 Harman, Ö. Faruk, "Hicretle Kucaklaşanlar", *Nesil Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 37-38, İstanbul 1979, s. 27.

32 Kur'an-ı Kerim, Bakara, 190.

ve tehdit ettiği halde, onlar bu duruma direnç göstermişler, inandıkları din yolundaki umut dolu beklentilerinde ümitsizliğe kapılmamışlardır. Gerçekten de onların, kendilerini bekleyen parlak bir geleceğin varlığına inançları, sarsılmaz bir iman manzarası sergilemektedir. İşkence ve zulümler karşısındaki eşsiz cesaret, engin sabır ve mükemmel metanet gibi sergiledikleri manzara ve ortaya koydukları tablo gerçekten anlamlıdır. Hz. Muhammed; "*Bu yolda gördüğüm eza ve korku hiç kimsenin başına gelmemiştir.*"³³ sözleriyle, çekmiş oldukları sıkıntının ne kadar büyük olduğuna işaret etmektedir.³⁴

Kaldı ki, tarih boyunca bütün peygamberler ve inanan insanlar, yüce duygular içinde, batıla karşı daima hakkın mücadelesini vermişlerdir. Onların hayatları âdeta sürekli bir mücadele içinde geçmiştir.³⁵

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Müslümanların böylesine yüce duygular taşıyarak İslâma gönül vermelerinde acaba Hz. Peygamber'in rolü ve etkisi ne olmuştur? Bu başarıyı nasıl gerçekleştirmiştir? Bütün bunların cevabını, herhalde tevhid mücadelesi esnasında takip etmiş olduğu tebliğ metodunda aramak gerekir. Şimdi bu metodun özelliklerini ana hatlarıyla ele alalım.

III-Tebliğ Metodu

Kur'an-ı Kerim'deki Mekke döneminde nâzil olan ayetleri incelediğimizde, bu dönemin müjdeleme, uyarma, ikna etme ve öğüt verme usullerine dayandığı görülmektedir. Müjdeleme mü'minlere yönelik olurken, uyarma ve öğüt verme ise müşrikleri hedef almaktadır.³⁶

Müzemmil suresinin 10. ve 11. ayetlerinde müşriklere karşı nasıl bir tavır takınılacağı Hz. Peygamber'e bildirilmektedir. "*Ve inkârcıların diyeceklerine (sana iftira ve yalanlarına) sabırlı ol ve onları güzel bir şekilde terk edip ayrıl.*" (10. ayet) ifadesiyle müşriklerin söylediklerine sabredilmesi ve güzellekle onların terkedilmesi emir ve tavsiye buyurulmaktadır. Ancak bu durum hiçbir zaman tebliği kesmek anlamını içermemektedir. Çünkü davete devam edilecek, ama bu belli bir usûle göre yapılacaktır. Nitekim aynı surenin 11. ayetinde inkârcıları Allah bizzat kendisinin cezalandıracağını deklare etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de tebliğin nasıl yapılacağı hususu geniş şekilde yer almak-

33 Kandehlevi, Muhammed Yusuf, *Hayatü's-Sahabe*, C. I, Divan Yayınları, İstanbul 1980, s. 327.

34 Müslümanların çekmiş oldukları eziyet ve işkenceler hakkında geniş bilgi için bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih Tercümesi*, C. II, (çev: M. Beşir Eryarsoy), Bahar Yayınları, İstanbul 1991, s. 68 vd; Mevlana, Muhammed Ali, *Peygamberimiz (A.S)*, (müt: Ömer Rıza), Mahmud Bey Matbâası, İstanbul 1341/1342, s.72 vd; Ansarî, Said Saib, *Büyük İslam Tarihi, Asrı Saadet*, (haz: Eşref Edib), Sebilürreşad Neşriyyatı, İstanbul 1963, s. 117 vd; Şibli, Mevlana, *İslam Tarihi*, C. I, (müt: Ö. Rıza Doğrul, sad: O. Zeki Mollamehmedoğlu), Torker Matbaası, İstanbul 1973, s.169 vd.

35 Bu mücadelenin tarihi seyri için bkz. Mevdudî, Seyyid Ebu'l-Ala, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. III, (çev: Ahmed Asrar), İstanbul 1983, s. 93 vd.

36 Solmaz, N. Mehmed-Çakan, I. Lütfi, A.g.e., C. II, s. 148.

tadır. Şayet bunlardan birkaç ayet meali sunarsak; bu takip edilecek usûlün ana hatlarını ortaya koymamız mümkün olacaktır.

"Ey Resûlüm, insanları Kur'an'la, güzel söz ve nasihatla Rabbinin yoluna (İslâma) davet et. Onlara karşı, en güzel olan bir mücadele ile mücadele yap..."³⁷

"Artık sen (ey Resûlüm, deliller göstererek) nasihat et. Sen ancak bir öğüd vericisin."³⁸

"Sen onlar üzerinde bir zorlayıcı değilsin."³⁹

Bütün bu ve benzeri ayetlerden anlaşılıyor ki, davet sırasında şiddete başvurulmayacak, gösterilen şiddete asla karşılık verilmeyecektir. Zaten Hz. Peygamber, tebliğini ilâhî bir kontrol altında gerçekleştirmiştir. Zira Kur'an'da, "Rabbinin hükmüne sabret; çünkü sen, bizim muhafazamız altındasın..."⁴⁰ buyurulmaktadır. Bütün bu ilâhî uyarılar çerçevesinde hareket eden Hz. Peygamber, başta belirlemiş olduğu hedeflere ulaşmayı başarmıştır. Zaten bu durum da mücadelenin ağırlık noktasını teşkil etmektedir.

Yine Hz. Muhammed'in Medine dönemini kapsayan devrede de zikredilen tebliğin daha kapsamlı bir şekilde yürütüldüğünü görüyoruz. Başka bir ifadeyle; bu tebliğin devletler bazında gerçekleştirilmeye çalışıldığı ve bu manada her çeşit diplomasi kurallarının işletildiği tarih kaynaklarında yer alan bir husustur.

Hz. Peygamber, tebliğ sırasında sanat gösterisinden uzak bir hitabet yolunu tercih etmiştir. Sözü kalplere te'sir etmiş, ruhlara işlemiştir. Konuşurken sözlerinin açık ve seçik olmasına özen göstermiştir. Gerekmedikçe konuşmamayı tercih etmiştir. Sözleri hep bir hikmete yönelik olmuştur. Çünkü Resulullah'ın konuşmaları, dinleyenlere tebliğ maksadını taşımaktaydı.⁴¹

İşte Kur'an'da ağırlıklı olarak yer alan metotlar çerçevesinde Hz. Peygamber, zikrettiğimiz bütün menfi şartlara rağmen İslâm dininin, kısa süre diyebileceğimiz bir zaman diliminde coğrafi açıdan yayılmasını sağlamıştır.

SONUÇ

Hz. Muhammed'in peygamberlik hayatı, bir tevhid mücadelesi özelliğini taşımaktadır. Kendinden önceki peygamberlerle kıyaslandığında, saha ve sınırla-

37 Kur'an-ı Kerim, Nahl, 125.

38 Kur'an-ı Kerim, Gaşiye, 21.

39 Kur'an-ı Kerim, Gaşiye, 22.

40 Kur'an-ı Kerim, Tur, 48.

41 Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamber Efendimizin Hitabeti*, Marifet Yayınları, İstanbul 1980, s. 144 vd; Ayrıca bkz. Şibli, Mevlana, A.g.e., C. II, s. 30 vd.

rı itibariyle bu mücadelenin en zor bir mücadele olma karakteristiğini taşıdığı görülmektedir. Zira, O'nun bütün insanlığa yönelik çağrısı sebebiyle bu üniversal davete paralel olarak zorlu bir mücadele özelliğini beraberinde taşıyacaktır.

Hz. Peygamber'in kültür ve medeniyet açısından yapmış olduğu değişimin, "*Cahiliyyet Devri*" diye adlandırılan dönemin analiz edilip, bu değişimlerle kıyaslandığında kavranılabilmesi mümkündür. Çünkü bu dönem, zulmün, sefaletin ve cehaletin ağırlıklı olduğu bir dönemdir. Fakat, Hz. Muhammed'in peygamberlik görevine başlamasıyla beraber müspet yönde bir değişim süreci yaşanmıştır. Bu süreçte O, rasyonel bir yaklaşımla Müslümanlar aleyhine cereyan eden bütün menfi şartları ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Hz. Peygamber, pek çok zorluklara rağmen, tevhid mücadelesini başarıyla gerçekleştirmiştir. O, insanlığın dünyada ve ahirette mutluluğunu sağlayacak bir hayat felsefesinin modelini çizmiştir. Bu manada bize değerli bir miras bırakmıştır. Bu miras İslâm dinidir; Kur'an-ı Kerim'dir; O'nun sünnetidir. Yine bu miras, İslâm ahlâk ve faziletidir; hoşgörüyü dayalı bir kardeşlik anlayışıdır.

Bütün bunlardan hareketle diyebiliriz ki; Hz. Peygamber'in hayatının tevhid mücadelesi açısından iyi analiz edilmesi ve değerlendirilmesi gerekir. Böylece İslâm'ın Hz. Peygamber faktörüne bağlı bir şekilde nasıl ortaya çıktığını ve yayıldığını tespit etmek mümkün olacaktır. Diğer taraftan, O'nun hangi metod ve usûllerle tevhid mücadelesini başarıyla gerçekleştirdiği sergilenecektir. Ancak bu hususun, İslâm tarihiyle ilgili bilgi ve belgeleri felsefi bir yaklaşımla, yani tarih felsefesi açısından değerlendirmek suretiyle gerçekleştirilebilmesi mümkün gözükmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Kur'an-ı Kerim ve Meâli Âlîsi*, (haz: A. Fikri Yavuz) Sönmez Neşriyat, İstanbul tarihsiz.
- Ahmed Cevdet, *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, cüz :I-II, Hilal Matbaası, Dersaadet 1339.
- Algül, Hüseyin, "Adım Adım Hicret", *Nesil Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 37-38, İstanbul-1979.
- Ansarı, Said Saib, (*Büyük İslam Tarihi*), *Asrı Saadet*, (haz. Eşref Edib), Sebilürreşad Neşriyatı, İstanbul 1963.
- Canan, Mehmet Zeki, *İslam Tarihi*, I, Yelken Matbaası, İstanbul 1977.
- Çağrı, Mustafa, "Nebevi Öğretide İdeal Birey, Toplum ve Devlet", *Hz. Peygamberin Hayatından Davranış Modelleri*, T.D.V. Yayınları, Ankara 1998.
- Harman, Ö. Faruk, "Hicretle Kucaklaşanlar", *Nesil Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 37-38, İstanbul 1979.
- Heykel, Muhammed, *Hazreti Muhammed Mustafa*, çev: Ö. Rıza Doğrul, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1972.
- İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, C. II, (çev: M. Beşir Eryarsoy), Bahar Yayınları, İstanbul 1991.
- Kandehlevî, Muhammed Yusuf, *Hayatü's-Sahabe*, C. I, Divan Yayınları, İstanbul 1980.
- Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamber Efendimizin Hitabeti*, Marifet Yayınları, İstanbul 1980.
- _____, *Peygamberimize Neden İnanmadılar?*, Nil Yayınları, İzmir 1990.
- Mevdudî, Seyyid Ebu'l-Ala, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. III, (çev: Ahmed Asrar), İstanbul 1983.
- Mevlana, Muhammed Ali, *Peygamberimiz (A.S.)*, (müt: Ömer Rıza), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1341-1342.
- Özaydın, Abdülkerim, "Hicret'e Doğru", *Nesil Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 37-38, İstanbul 1979.
- Solmaz, N. M.-Çakan, İ. L., *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, C. II, Ensar Neşriyat, İstanbul 1983.
- Şibli, Mevlânâ, (*İslam Tarihi*) *Asr-ı Saadet*, C. I, (müt. Ö. Rıza Doğrul, sad. O. Zeki Mollamehmedoğlu), Toker Matbaası, İstanbul 1974.
- Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987.